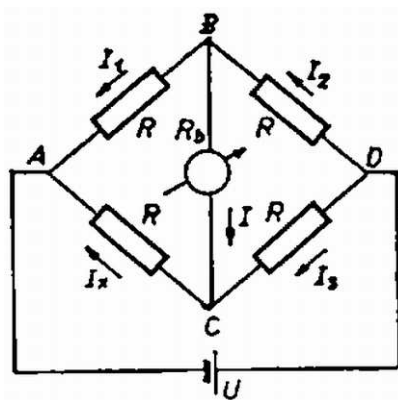

I. megoldás. Számítsuk ki, hogy mekkora R_x ellenállás esetén folyik át a galvanométeren I erősségű áram! Írjuk fel a Kirchhoff-törvényeket az ábrán feltüntetett jelölésekkel! A B és a C csomópontokra:

$$\begin{aligned} (1) \quad I_2 &= I_1 + I, \\ (2) \quad I_x &= I + I_3. \end{aligned}$$

Alkalmazzuk a huroktörvényt a $BCAB$, $BCDB$ és a $DBAKD$ hurkokra:

$$\begin{aligned} (3) \quad IR_b + I_x R_x - I_1 R &= 0, \\ (4) \quad IR_b - I_3 R + I_2 R &= 0, \\ (5) \quad I_2 R + I_1 R &= U. \end{aligned}$$

Az egyenletrendszert R_x -re megoldva:

$$(6) \quad R_x = R \frac{U - I(2R_b + R)}{U + I(2R_b + 3R)}$$

A galvanométer akkor nem jelez áramot, ha $-I_0 < I < I_0$. Mivel a $[-I_0, I_0]$ intervallumon R_x mint I függvénye szigorúan monoton fogy, azért a $-I_0 < I < I_0$ feltétel ekvivalens a következővel:

$$(7) \quad R \frac{U - I_0(2R_b + R)}{U + I_0(2R_b + 3R)} < R_x < R \frac{U + I_0(2R_b + R)}{U - I_0(2R_b + 3R)},$$

az adatokat behelyettesítve.

$$99,56 \, \Omega < R_x < 100,44 \, \Omega.$$

Horváth Gábor (Kiskunhalas, Szilády Á. Gimn., III. o. t.)

Megjegyzés. Figyelembe véve, hogy a (6) egyenletben az IR -et és IR_b -t tartalmazó tagok sokkal kisebbek, mint U , és felhasználva azt az összefüggést, hogy $\frac{1}{1+x} \approx 1-x$, $x \ll 1$ esetén R_x a következő alakra hozható:

$$\begin{aligned} R_x &= R \frac{1 - (I/U)(2R_b + R)}{1 + (I/U)(2R_b + 3R)} \approx R [1 - (I/U)(2R_b + R)] \cdot [1 - (I/U)(2R_b + 3R)] \approx \\ (8) \quad &\approx R [1 - (I/U)(4R_b + 4R).] \end{aligned}$$

(A beszorzásnál elhanyagoltuk a másodrendűen kicsi I^2 -es tagokat.)

Ebben az alakban könnyen felismerhető a feladat fizikai tartalma: a vizsgált hídkapcsolást arra használhatjuk, hogy segítségével eldöntsük, hogy egy ellenállás értéke $R_x = 100\ \Omega$ -mal egyenlő-e vagy sem. Az a tartomány, melyben a galvanométer nem jelez áramot, a mérés hibájára jellemző. Ha tehát a galvanométer nem tér ki mérhetően, az ellenállás értéke

$$(9) \quad R_x = R \pm R(I_0/U)(4R_b + 4R) = 100\ \Omega \pm 0,44\ \Omega$$

Csató István (Mezőtúr, Teleki B. Gimn., IV. o. t.)

II. megoldás. A feladat célja annak megállapítása, hogy az ábrán látható elrendezésben mekkora hibával határozható meg az R_x ellenállás. Egy fizikai mennyiség hibáját általában elegendő egy jegy pontossággal megadni, így a feladat pontos megoldása helyett egy durva becslés alkalmazásával is megelégedhetünk.

Ha a galvanométeren I áram folyik keresztül, akkor a B és C pontok közötti feszültségkülönbség IR_b . A továbbiakban hanyagoljuk el a galvanométeren átfolyó áramot, és az ABD és ACD ágat tekintsük egyszerű feszültségosztónak. Ekkor az A ponthoz viszonyítva a B pont feszültsége $(U/2)$ a C pont feszültsége $UR_x/(R + R_x)$.

A B és C pont közötti feszültségkülönbség

$$(10) \quad \frac{U}{2} - U \frac{R_x}{R + R_x} = IR_b,$$

ahonnan

$$(11) \quad R_x = R \frac{U - 2IR_b}{U + 2IR_b} \approx R \left(1 - 4 \frac{I}{U} R_b \right).$$

Nem jelez áramot a galvanométer, ha

$$(12) \quad R_x = R \pm 4R(I_0/U)R_b = 100\ \Omega \pm 0,4\ \Omega.$$

Meg kell még vizsgálnunk, hogy mekkora hibát követhettünk el az I áram elhanyagolásával. I -t figyelmen kívül hagyva a B pont feszültsége (A -hoz viszonyítva) $U/2$. Ha I -t is számításba vesszük, akkor D és B között I -vel nagyobb áram folyik, mint B és A között, így B feszültségére (1) és (5) felhasználásával

$$(13) \quad I_1 R = (U/2) - (IR/2)$$

adódik. Az elkövetett hiba tehát $IR/2$. Hasonló a C pont feszültségének bizonytalansága, így B és C feszültségkülönbségének számításakor IR nagyságrendű hibát követhettünk el, ami IR_b mellett elhanyagolható, ha $R_b \gg R$. Esetünkben $R_b = 10\ \Omega$, tehát a közelítés egy jegy pontossággal helyes eredményt ad. Felfelé kerekítve, az adott elrendezésben R_x $0,5\ \Omega$ pontossággal határozható meg.

Szállási Zoltán (Esztergom, Dobó K. Gimn., II. o. t.)